

THE RELATIONSHIP DIVINE-HUMAN IN HINDU THOUGHT AND CHRISTIAN POSITION

Hadrian Vasile Conțiu

Teacher, PhD, "Al. Papiu Ilarian" National College, Tîrgu Mureș

Abstract: Hindu pantheon is extremely varied, along imposing male gods appearing many female deities, supernatural beings and forces, forms of zoolatry, mainly a cult of sacred cow etc. In Hinduism, the honoring of temples and statues of the gods is the main activity. Hindu believer is able to come in daily contact with his god, especially when it raises its prayer to him, in temples or in front of the statues. When it comes to humans, Hinduism insists on achieving an appropriate relationship between believer and deity. In center of Hindu is dharma concept, debt that is given to each in his lifetime and which is reached, mainly, with facts (Karma). Unlike Christians, which all follow the same moral code, Hindu dharma is a term involving different levels that can be defined more as a way of living than an obligation to do what is right, underpinned the Hindu caste system. Moksa and theosis have common sides in the external approach but the Hindu release doesn't mean Christian deification and the existence of the Absolute Hindu life does not equal happiness and continued with Christian knowledge of God. The faith size that integrates the Christian in divine-human action is ignored by Hinduism by the impossibility of a mental concept of communion between immanent and transcendent reality.

Keywords: Hinduism, Hindu deities, moksa, theosis, Love, bhakti.

1. Preliminarii

India constituie un spațiu geografic din Asia de Sud care își afirmă din plin unicitatea, având o suprafață de 3.287.263 km² și o populație care a depășit 1,1 miliarde de locuitori¹. Înconjurată din trei părți de Oceanul Indian, Marea Arabiei și Golful Bengal, limitată la nord de Munții Himalaya, India se remarcă ca un adevărat subcontinent, deosebită de restul Asiei atât din punct de vedere geografic, cât și economic, cultural sau religios. Situația la o răscruce a principalelor axe comerciale și culturale, afirmarea ca un creuzet al tradițiilor, cele nu mai puțin de 1652 de limbi și dialecte vorbite și întâlnirea mai multor religii justifică din plin caracterul multietnic, multilingvistic, multicultural și multireligios al acestui spațiu.

Populațiile autohtone, înainte de venirea indo-europenilor dinspre nordul Mării Negre, numeau acest spațiu *Țara Jambudvipa* (sau „Insula fructului *jambu*”, un fruct asemănător măslinii uscate)². Actuala denumire vine de la fluviul *Indus* (numit *Sindhu* de către invadatorii arieni, *Hindu* de către perși, datorită unor dificultăți de pronunție, și *Indos* de către greci) care curge în partea de nord-vest a subcontinentului indian. Iată, așadar, originea denumirii de *India* (și implicit, *indian*); pentru definirea sferei credințelor religioase s-a păstrat termenul de *hindu*.

Deși termenul *hinduism* acoperă credințele religioase împărtășite de populația Indiei, la o analiză mai atentă se observă că ceea ce este cunoscut sub această denumire nu este nicidecum un sistem doctrinar unitar, ci mai degrabă o structură religioasă complexă, constituită din unități

¹ Prognozele geodemografice arată că, în anul 2030, populația Indiei o va depăși pe cea a Chinei, ajungând la cca. 1,6 miliarde, în condițiile în care se prognozează, de asemenea, că poate deveni una dintre primele trei economii ale lumii în următorii douăzeci de ani (este deja a șaptea) și a doua piață de consum din lume, având o clasă de mijloc tot mai numeroasă (peste o jumătate de miliard de oameni); totodată, India are cea de-a doua diasporă ca număr, după China, indienii fiind extrem de „activi și vizibili pretutindeni pe glob” (cf. John Farndon, *India. Ascensiunea unei noi superputeri mondiale*, traducere și adaptare de Alexandru Suter, Editura „Litera Internațional”, București, 2008, p. 11).

² Nicolae Achimescu, *India. Religie și filosofie*, Editura Tehnopress, Iași, 2005, p. 13.

de mare diversitate doctrinară (diverse religii sau elemente religioase suprapuse)³; se întâlnesc astfel, sub aceeași denumire generică („hinduism”), credințe animiste, politeiste, dualiste, panteiste, moniste, monoteiste, agnostice și chiar atee, practic, hinduismul însumând și sintetizând experiențe religioase acumulate pe parcursul aproximativ a cinci milenii de viață religioasă⁴. Din punct de vedere religios, India este un adevărat „caleidoscop”, neputându-se vorbi doar de o religie a Indiei ci despre *religiile* Indiei, fiecare etapă religioasă încheindu-se cu transformarea într-o nouă religie, cu diferitele ei sisteme și secte; prima a fost religia *Vedelor*, o religie exclusivă care nu a putut deveni religia întregului spațiu indian, apoi a urmat *hinduismul*, după momentul contopirii elementelor culturii ariene cu cele non-ariene, o religie capabilă să satisfacă necesitățile religioase ale celei mai mari părți a populației Indiei, ulterior apărând și cele două mari mișcări religioase cu caracter reformator, devenite alte două religii la fel de semnificative, *jainismul* și *budismul*⁵.

Înainte de secolul al XIX-lea nu se discuta despre „hinduism” ci despre „religiile și obiceiurile din India” (incluzându-se, desigur, și ceea ce noi numim astăzi „hinduism”). Inventarea acestui termen, în anul 1830, îi aparține unui hindus, *Ram Mohan Roy* (1772-1833), apropiat, de altfel, de islam și creștinism. El a inventat termenul (inspirându-se desigur, de la cuvântul mai vechi *hindu*, legat de numele fluviului Indus) prin mimetism, pornind de la termenii pe care-i auzea în Calcutta, în engleză: *creștinism*, *protestantism*, *mahomedanism* etc.⁶ Termenul este, după afirmația mai multor cercetători, unul înșelător, deoarece nu se poate vorbi atât de un *hinduism* în sine cât mai degrabă de *hinduisme*⁷. Pr. prof. Nicolae Achimescu (1995, pp. 91-92) concluzionează că hinduismul este mai mult decât o religie, este „un fenomen concret, colectiv și personal totodată, care marchează viața individuală și socială în ansamblul ei (...), un *modus vivendi*, un mod de a

³ Cf. Alexandru Stan, Remus Rus, *Istoria religiilor. Manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 212; Nicolae Achimescu, *India...*, p. 89.

⁴ N. Achimescu (*India...*, pp. 89-90) precizează că, în hinduism, elementele mai vechi n-au fost abolite ci dimpotrivă, supraviețuiesc, alături de elementele mai noi, într-o simbioză perfectă; astfel, se regăsesc, în același creuzet, religiile preariană și indo-europeană, ritualismul brahmanic, mistica upanișadică, tehnica *Yoga*, elemente de doctrină jainistă și budistă.

⁵ Cf. N. Achimescu, *India...*, pp. 18-19. Pr. conf. dr. Alexandru Stan și Prof. dr. Remus Rus (*Istoria religiilor...*, pp. 212-213) împart dezvoltarea doctrinară a hinduismului în șase perioade, recunoscând convenționalitatea acestor jaloane, nerealizându-se, la nivel global, un acord deplin al cercetătorilor de specialitate asupra lor: perioada pre-ariană (până la cca. 1500 î.Hr.), perioada vedică sau *hinduismul vedic* (până la 450 î.Hr.), perioada clasică sau *hinduismul clasic* (până în 600 d.Hr.), perioada medievală sau *hinduismul medieval* (până în 1000 d.Hr.) și perioada modernă și contemporană sau *hinduismul modern și contemporan* (până în zilele noastre). Totodată, cercetătorii menționați (pp. 213-214) precizează cele două *izvoare* principale în care își are originea fenomenul hindus: unul datează aproximativ din mileniul al treilea și până la mijlocul celui de-al doilea î.Hr. (se leagă de civilizația de pe valea fluviului Indus descoperită la Harappa, din actualul Punjab, și Mohenjo Daro, situat la 400 km de vărsarea Indusului), iar altul este reprezentat de tradiția orală a invadatorilor arieni, conturată și amplificată în literatura vedică și post-vedică. Înainte de anul 2000 î.Hr., India a fost locuită de dravidieni, o populație negroidă care a venit peste o populație mai veche, ai cărei urmași ar fi astăzi populațiile tribale din India Centrală și Ceylon numite *munda* (N. Achimescu, *India...*, p. 11). Aceste populații au împărtășit credința care, se presupune, ar sta la baza învățăturii hinduse despre *legea karmică* (*karma=faptă*) și *transmigrare*, iar unele simboluri idolatre amintesc de cultul de mai târziu al zeului *Shiva* și de cel al *Zeitei-Mame*, asociat cu riturile agrare. Pe la mijlocul mileniului al doilea î.Hr., triburi de origine indo-europeană, autodefinitive ca *arieni* (în sanskrită, *arya=nobil*) trec în partea de nord-vest a Indiei folosind strămtorile munților Hindukush. Erau înrudite prin sânge și limbă cu vechii greci, latini, celți, germani și slavi, precum și cu indo-iranienii care au populat Iranul antic cam în aceeași perioadă de timp. Credințele lor religioase se înscriu în linii mari în contextul mitologiei generale indo-europene, politeiste, zeitățile fiind în majoritate personificări ale naturii sau ale unor fenomene naturale. Multe dintre ele au corespondent în tradițiile altor popoare din aceeași familie indo-europeană (greci, romani, hitiți sau iranieni). De exemplu, *Dyaus Pitar* sau *Cerul Tată* se întâlnește și la greci ca *Zeus Pater* sau *Jupiter* la romani; *Prithivi Matar* sau *Pământul Mamă* se întâlnește la greci ca *Gaia Mater* sau *Gheed*; zeul *Mitra* este *Mithra* al iranienilor; zeul *Varuna*, descoperit și pe o inscripție hitită, are ca omolog în panteonul grecesc pe *Uranos* etc.

⁶ N. Achimescu, *India...*, p. 91.

⁷ Vezi M. Delahoutre, „Prezentarea hinduismului”, în Ph. Gaudin (coord.), *Marile religii*, trad. rom., Editura Orizonturi, București, Editura Lider, 1995, pp. 324-325.

exista și de a fi în lume, pentru că nu se reduce la un simplu mod de a concepe, de a gândi ceva, ci la experiența concretă, la practica în sine a ceea ce este conceput, la trăire, la viață”. Pentru hinduși comportamentul este superior oricăror concepte, idei sau credințe. În opinia lor, filozofiile și religiile apusene se rezumă exclusiv la un amalgam de reprezentări și credințe profesate în detrimentul experienței directe⁸.

2. Divinitățile hinduse și relațiile cu oamenii

Învățătura hindusă despre divinitate este pluri-conceptuală⁹. Divinitățile superioare și inferioare din panteonul hindus sunt secondate de nenumărate ființe spirituale, benefice sau malefice, cu adânci origini în tradiția vedico-brahmanică. Urmărirea firului istoric al hinduismului vedic arată că temeiurile credințelor care stau la baza lui s-au plămădit înainte de venirea arienilor. Astfel, în mare parte, el este o continuare a credinței primitive împărtășite de popoarele indo-europene înainte ca acestea să-și părăsească aria lor de origine și să se răspândească în cele patru zări. Unele cuvinte vechi ale limbii sanskrite dovedesc existența unei credințe comune împărtășite de indo-arieni; de exemplu, cuvântul *deva* (*div* = a străluci), care înseamnă *zeu*, înrudit cu termenul latin *deus*, atrage atenția asupra faptului că indo-europenii concepeau divinitatea ca o ființă ce stăpânea țăriile luminescente ale naturii. Pe de altă parte, panteonul vedic include zeități care se regăsesc, așa cum am mai arătat, și în tradițiile religioase ale altor popoare indo-europene¹⁰.

Numărul total al ființelor divine este extraordinar de mare, nefiind delimitat cu precizie¹¹ (hindușii spun că zeii lor vedici sunt în număr de 33 de crores, adică 330 de milioane¹²); având la îndemână un număr atât de mare de zei, credinciosul de rând poate alege un altar sau altul în funcție de nevoi (de exemplu, dacă are de învins anumite obstacole va cere ajutorul lui *Ganesh*, fiul lui *Shiva*, dacă tatăl este pe moarte se va adresa lui *Rama*, dacă are nevoie de tărie trupească pentru a săvârși o muncă fizică, se va ruga lui *Hanuman*, *Zeul Maimuță* etc.). Toate aceste divinități sunt reprezentate ca ființe divine juvenile, având doar o nemurire (*amrita*) relativă, extinsă pe parcursul unei singure perioade cosmice¹³.

În hinduism se regăsesc multe din divinitățile semnificative ale perioadei vedice (*Varuna*, *Indra*, *Agni*, *Soma* etc.) însă acestea nu mai reprezintă figuri centrale ale panteonului hindus; excepție fac doar doi zei, *Vishnu* și *Shiva*, care, dacă în perioada vedică jucau un rol inferior, în hinduism reprezintă cele mai proeminente figuri ale panteonului indian. Trebuie remarcat și faptul că, față de perioada vedelor, apar schimbări semnificative și la nivelul *relației dintre zei și*

⁸ Vezi M. Hulin și L. Kapani, „Hinduismul”, în J. Delumeau, *Religiile lumii*, trad. Bogdan Budeș, Editura Humanitas, București, 1996, pp. 357-358.

⁹ Perioada vedică este dominată de credințe politeiste, care s-au manifestat deseori în practicile rituale sub forme *henoteiste* (adorarea succesivă a unui singur zeu, perceput ca zeitate supremă, fără respingerea altor zei). În perioada sacerdotală primesc o mai mare importanță jertfele și ritualurile, credința în zei având un rol secundar. Lipsa de eficacitate însă a jertfelor a condus la o spiritualizare și o interiorizare a actului ritual legat de jertfă, iar mulțimea zeilor a fost anulată prin afirmarea unei identități supreme a întregii existențe într-un singur principiu (o singură realitate care pătrunde întreaga lume, însuflețind-o) numit *Brahman*. Această tendință panteistă a fost departe de a înlătura credințele în idoli, căci, paralel cu panteismul upanișadic, a fost promovată și o mitologie idolatră. Trebuie precizat că, totodată, panteismul a favorizat apariția și a unor tendințe teiste în hinduism. Astfel, în *Śvetasvatara Upanishad* se conturează primele fundamente ale tendințelor teiste și anume credința într-un Dumnezeu personal (acest „Dumnezeu personal” va fi identificat cu *Shiva*, *Visnu* etc., și aceste tendințe teiste vor merge în paralel cu politeismul și panteismul clasic vedic și, respectiv, upanișadic). Credința monoteistă din cadrul hinduismului este afirmată abia în secolul al XVIII-lea de către *Madhva*, care postulează ca reală deosebirea dintre Dumnezeu și lumea creată. Cât privește credinciosul hindus de rând, el rămâne politeist în confesiunea sa de credință (Al. Stan, R. Rus, *Istoria religiilor...*, pp. 226-227).

¹⁰ Cf. Al. Stan, R. Rus, *Istoria religiilor...*, pp. 226-227.

¹¹ *Mahabharata* amintește de 33.333, de fapt o multiplicare a numărului de 33 de divinități vedice, la care se adaugă cei 88.000 de *Gandharvas*, spirite rivale soților căsătoriți pe care aceștia le imploră să se îndepărteze de soțiile proaspăt căsătorite.

¹² 1 crores = 10 milioane.

¹³ Cf. Al. Stan, R. Rus, *Istoria religiilor...*, p. 227.

oameni. În hinduism, zeii se aseamănă în multe privințe oamenilor: chiar dacă își au sălașul pe legendarul munte *Meru*, duc o viață minunată în palatele lor cerești și sunt mai puternici decât oamenii, ei nu au posibilitatea de a-i proteja pe aceștia de ciclul reîncarnărilor, ba chiar ei înșiși trebuie să se supună legii implacabile a *karmei*; atunci când se „consumă” faptele lor bune, ei trebuie să se reîncarneze necondiționat în funcție de meritele avute; uneori, puternicii zei trebuie să revină pe pământ unde, ca oameni, îi vor sprijini pe adepții lor în lupta împotriva oricărui adversar sau forță malefică¹⁴. La rândul lor, credincioșii hinduși au posibilitatea de a intra zilnic fiecare în contact cu zeul său, mai ales atunci când se roagă în fața statuii, în templu.

Panteonul hinduist este foarte variat, cuprinzând divinități masculine impunătoare alături de nenumărate divinități feminine, ființe și forțe supranaturale, forme de zoolatrie, fitolatrie, un cult preponderent al vacii sacre etc.¹⁵

Divinități masculine

Se întâlnește și în hinduism (fără a avea însă nicio legătură cu Sfânta Treime din creștinism) o grupare de trei zei, o triadă (*trimurti*, lb. sanscrită) formată din zeii *Brahma*, *Shiva* și *Vishnu*, fiecare zeitate având o funcție cosmologică diferită: *Brahma* este creatorul lumii, *Shiva* este distrugătorul, iar *Vishnu*, păstrătorul ei. De-a lungul anilor, fiecare dintre acești zei a fost adorat de milioane de credincioși, gândirea religioasă care s-a format în jurul lor fiind expusă în cele două poeme *Ramayana* și *Mahabharata*, precum și în scrierile *Puranas*.

Cea mai importantă divinitate este *Vishnu*, care-i protejează pe oameni și zei de forțele malefice; prin activitatea sa protectoare, este un fel de prototip pentru „regele ceresc”, fiind garantul ordinii universale. Este considerat o divinitate a castelor superioare ariene, o divinitate „pură”, căreia adepții îi aduc în templu doar ofrande vegetale¹⁶. Alături este identificat în hinduism cu principiul suprem, Absolutul impersonal, numit *Brahman*¹⁷. Pentru adepții săi, el reprezintă zeul universal¹⁸. Astăzi, această divinitate are milioane de credincioși, acest fapt datorându-se și asimilării a mai multor divinități și ființe divine locale, extrem de variate¹⁹.

Celălalt zeu semnificativ al panteonului hindus, alături de *Vishnu*, *Shiva*, unul dintre cei mai populari zei ai Indiei, este numit și *mahadeva* („marele zeu”). De fapt, el nu este decât o evoluție ulterioară a temutului zeu *Rudra* din perioada vedică, însă *Shiva* hinduist este, în comparație cu *Rudra*, polivalent. Această polivalență se explică prin faptul că, odată cu răspândirea cultului său în întreaga Indie, întâlnirea cu divinitățile locale și cu diferite alte forme de cult a avut ca urmare asimilarea acestora de către impunătorul zeu²⁰. Pe de o parte, *Shiva* este cel care distruge lumea la sfârșitul fiecărui ciclu (*kalpa*), pe de altă parte, simbolurile sale cele mai frecvente sunt *lingam* (*phalus*) și *yoni* (*yoris*)²¹, în perspectiva acestora el reprezentând viața, energia vitală pură. Astfel el este atât distrugătorul cât și generatorul vieții. Dacă

¹⁴ Cf. N. Achimescu, *India...*, p. 98.

¹⁵ Pentru detalii legate de zeitățile hinduiste, masculine sau feminine, a se vedea N. Achimescu, *India...*, pp. 98-113.

¹⁶ Cf. N. Achimescu, *India...*, p. 99.

¹⁷ Trebuie făcută însă deosebirea între *Brahman*, principiul universal și absolut din Upanișade, care este de genul neutru, și *Brahma*, zeul din Triadă, care este de genul masculin.

¹⁸ „Este sinele lăuntric al tuturor ființelor...; este începutul creației, actul și sfârșitul ei, esența oricărei vieți” (N. Achimescu, *India...*, p. 99).

¹⁹ Deosebit de importantă este doctrina despre reîncarnările lui *Vishnu* (*avatara*), fundamentată pe faptul că zeul veghează continuitatea lumii și bunăstarea acesteia, reactualizând ordinea cosmică demonizată și uzată. Recurgerea la asemenea *avataruri*, adică reîncarnările periodice sub chipul unor oameni sau animale, sunt explicate prin intenția de a proteja lumea și pe oameni, în scopul anihilării procesului de degradare ciclică a tot ce există. Pentru detalii legate de semnificația *avatarului* în general a se vedea Heinrich Zimmer, *Filozofiile Indiei*, trad. rom., Editura Humanitas, București, 1997, p. 263 ș.u.

²⁰ Au existat mișcări religioase la începutul erei creștine care-l priveau pe *Shiva* ca pe principiul suprem. În *Upanișadele* mai vechi, el apare în postura creatorului suprem, a Eu-lui universal. Conturarea pe deplin a profilului său apare abia în capitolele mai târzii din *Mahabharata* (N. Achimescu, *India...*, p. 104).

²¹ Întruchipează organele genitale masculin și feminin, simbolizând, împreună, puterea creatoare. Asemenea majorității religiilor idolatre, adorarea falusului ocupă, și în hinduism, un loc aparte (vezi N. Achimescu, *India...*, p. 104).

Vishnu generează ordine, puritate și armonie, *Shiva* disprețuiește orice ierarhie socială și ordine, fiind un zeu sălbatic prin excelență²².

Zeul *Brahma* este o personificare a principiului impersonal și absolut *Brahman* (principiul suprem al existenței). Pr. prof. N. Achimescu²³ explică că noțiunea de *Brahman* era accesibilă doar unui cerc restrâns de intelectuali, în timp de poporul de rând dorea ceva mai concret, pe înțelesul lui. De aceea s-a purces la transformarea aceluia *Brahman* abstract din *Upanișade* într-un zeu personal, transferându-se asupra lui caracteristicile unor mituri cosmogonice, în prim plan fiind *Prajapati* și *Hiranyagarbha*. În hinduismul de mai târziu însă, *Brahma* se mai bucură doar teoretic de cinstire, nemaifiind un zeu activ; astăzi el este un zeu mai puțin popular întrucât, prin atribuțiile sale, este mai îndepărtat de popor.

Cei trei zei amintiți sunt figurile centrale ale panteonului hinduist, desigur, în afara lor, existând încă multe divinități, însă de o importanță mult inferioară. Între acestea se numără: *Indra*, *Varuna*, *Yama*, *Agni*, *Surya*, *Vayu*, *Skanda*, *Ganesha*, *Kama* etc.

Divinități feminine

Aceste divinități feminine care întregesc panteonul hindus nu sunt altceva decât variante ale „Zeitei-mame” din religia preariană a Indiei, avându-și originea în cultul acesteia din părțile sud-vestice ale țării. În general, apar în mitologia hinduistă ca soții ale diferitelor divinități masculine. Însă doar câteva pot fi privite ca divinități în adevăratul sens al cuvântului, între acestea numărându-se²⁴: *Lakshmi* sau *Shri*, zeița fericirii și a frumuseții, soția lui *Vishnu*, *Radha*, soția și iubita preferată a lui *Krishna*, *Rukmini*, prima regină a lui *Krishna*, și *Sita*, soția lui *Rama*, ultimele trei fiind socotite reîncarnări ale primei (fiind considerat un fapt firesc că *Lakshmi* își însoțește partenerul pe parcursul tuturor reîncarnărilor sale); *Sarasvati*, soția lui *Brahma*, este patroana elocinței, artelor și științei, potrivit tradiției indiene ea fiind cea care a inventat limba sanscrită (este foarte venerată în rândurile învățaților, artiștilor și scriitorilor, fiind protectoarea acestora); soția lui *Shiva* este numită pur și simplu *Devi* („zeiță”) sau *Mahadevi* („marea zeiță”)²⁵, fiind ca și *Shiva*, o zeiță polivalentă: în ipostaza sa de zeiță blândă și generoasă este numită *Parvati* („fiica muntelui”), *Annapurna* („cea bogată în alimente”) etc., iar în ipostaza de zeiță înfiorătoare, distructivă, este numită *Kali* („cea neagră”) sau *Durga* („cea greu accesibilă”). Zeița este venerată în principal sub această din urmă ipostază. Este cinstită de adepți prin sacrificii sângeroase și ritualuri orgiastice²⁶.

În afară de divinitățile feminine prezentate, se remarcă și altele cu atribuții terapeutice, cum ar fi zeița care vindecă variola, cea care vindecă ciuma, sau *Manasa*, tămăduitoarea împotriva mușcăturilor de șerpi veninoși.

Ființe și forțe supranaturale, fitolatria și zoolatria

Pe lângă divinitățile propriu-zise, prezentate mai sus, un rol important în religia și mitologia hinduistă îl joacă și o mulțime de ființe și forțe supranaturale, unele având o atitudine binevoitoare față de oameni iar altele ostilă. Pot fi astfel, menționate: *Naga* (dragoni având jumătate chip uman iar jumătate chip de șarpe), *Vidyadhara* (ființe similare oamenilor cu însușiri magice), *Rakshasa* (o grupare de demoni înfiorători cu o atitudine ostilă față de oameni; cel mai cunoscut dintre ei este *Ravana*, regele demonilor care a fost învins și ucis de către *Rama*), *Bhuta* (spirite rele care aduc nenorociri și boli), *Preta* (fantomele celor decedați), *Yaksha* (ființe blajine, cinstite în mod special de comunitățile rurale) etc.²⁷

²² Deși este un zeu al tuturor exceselor, *Shiva* este și protectorul asceților (fiind venerat de către aceștia), cărora le servește drept model (vezi N. Achimescu, *India...*, p. 104).

²³ *India...*, p. 105.

²⁴ Cf. N. Achimescu, *India...*, pp. 108-109.

²⁵ Este însă venerată sub mai multe nume.

²⁶ Vezi Dionysios Farasiotis, *Marii inițiați ai Indiei și părintele Paisie*, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, Galați, 2005, p. 411.

²⁷ A se vedea pentru detalii N. Achimescu, *India...*, pp.110-111.

Trebuie menționat, de asemenea, cu o prezență evidentă în religia hinduistă, cultul unor elemente primordiale cu caracter magic. Astfel, hindușii cinstesc pământul pe care sunt așezați nou-născuții și decedații, *munții* (și în primul rând Munții Himalaya, considerați o parte a miticului munte *Meru*, care era centrul lumii), *stâncile* (se crede că ascund puteri miraculoase), *pietrele prețioase* (perle, rubin, smarald, topaz etc., corelate cu diverse planete), *apadiverselorfluvii sacre* (mai ales cea a fluviului Gange sau *Ganga*), *lacurile* (în special lacul *Manasarovara* din Munții Himalaya), *focul* (pentru incinerarea morților sau și spălarea păcatelor), dar și o serie de *plante*, considerate ca având viață și puteri speciale, dar și sălaş temporar pentru sufletele celor decedați (deosebiți de cinstiți sunt copacii *banyan* și *betelul*), alături de *animale*, considerate, prin reîncarnare, sălaşul sufletelor semenilor decedați (cel mai venerat animal este „vaca sacră”²⁸; altele sunt calul, maimuța, tigru, elefantul, gaița, păunul, vulturul, șarpele, broasca țestoasă și șopârta).

Viața religioasă și responsabilitățile sociale

După cum s-a putut observa din rândurile de mai sus, hinduismul nu are un întemeietor, ca multe alte religii și nici o literatură sacră comună. Teoretic, el se fundamentează pe *Vede*, dar timp de câteva milenii s-a înțeles foarte puțin din aceste texte. Practic, o importanță mare are colecția mai târzie a *Upanișadelor*, alături de o remarcabilă serie de lucrări *smṛti* cu caracter sectar. De asemenea, hinduismul nu are o divinitate supremă (ca în marile religii monoteiste); pentru unii, divinitatea supremă este *Vishnu*, iar pentru alții *Shiva*, unii cinstesc alte divinități, iar alții sunt hinduși atei. Pe de altă parte, nu există ritualuri comune pentru toți hindușii; unii duc o viață ascetică profundă, venerându-și cu deosebită evlavie zeul sau zeii proprii, pe când alții practică rituri orgiastice, înspăimântătoare pentru ochiul unui creștin și nu numai. Hinduismul se caracterizează printr-o religiozitate extrem de variată, cuprinzând o țesătură complexă de tipuri religioase, secte, școli teologice și sisteme filozofice. Cu toate acestea, se distinge un fapt comun: fiecare om trebuie să se supună ciclului reîncarnărilor, acestea fiind un rezultat al propriilor fapte (*karman*). Cea mai bună definiție ce s-ar putea da hinduismului este aceea de *sistem social*, datorită faptului că structura socială pe care o propagă este adevăratul liant al diverselor concepții religioase. Un hindus devine și este hindus prin apartenența sa la o grupă socială consacrată a societății hinduse²⁹.

De-a lungul secolelor, viața religioasă hinduistă s-a manifestat sub diferite forme: politeism, dualism, monism, panteism, teism sau monoteism, însă, deși practica rituală a acestor credințe mai păstrează vechile tradiții sacrificiale, jertfa propriu-zisă (*yajna*) a fost înlocuită cu *puja* – cinstirea sau venerarea unui zeu sau mai multora. Din punct de vedere uman, hinduismul insistă asupra realizării unei relații adecvate între credincios și zeități, în contextul unei discipline cultice³⁰. Ritualul cultic este foarte diversificat, depinzând de mai mulți factori: casta sau clasa socială din care face parte credinciosul, locul unde este săvârșit (acasă, la templu, cu ocazia unor sărbători), perioada de timp în care este săvârșit un act cultic, precum și sfera geografică.

În India, fiecare persoană se legitimează prin însemnele spațiului social și profesional din care face parte, putând fi ușor recunoscută după veșminte și podoabe, după semnele castei și profesiei pe care o exercită. Din punct de vedere religios, fiecare om poartă simbolul divinității tutelare pictat pe frunte; fiecare tânără, femeie căsătorită sau văduvă, poartă un costum distinct, trebuind să respecte necondiționat (în caz contrar fiind prescrise sancțiuni deosebit de aspre) o serie de norme și restricții foarte precis definite: ce are voie să mănânce și ce nu, ce trebuie să evite, cu cine trebuie să intre în dialog etc. Scopul respectării cu strictețe a unor asemenea norme

²⁸Cultul „vacii sacre” presupune interdicția consumului de carne de vită, fapt care reprezintă o ruptură decisivă între hindușii și musulmanii din India, știut fiind faptul că musulmanii consumă cu predilecție carne de bovine și ovine (N. Achimescu, *India...*, pp. 111-113).

²⁹ Cf. N. Achimescu, *India...*, p. 118.

³⁰ Cf. Al. Stan, R. Rus, *Istoria religiilor...*, p. 227.

este protejarea propriei identități și a forței spirituale proprii, date de apartenența la o anumită castă sau categorie socială³¹.

Una dintre cele mai controversate probleme sociale se referă la funcția și locul sistemului de castă (*jati*) în cadrul hinduismului. Statutul social și de castă se moștenește din naștere, ca o consecință a faptelor săvârșite anterior; așa cum prezentul este perceput ca o consecință naturală a trecutului, la fel și casta din viitor va fi determinată de modul de viață actuală. Mai mult decât atât, nu doar casta și profesia ci toate lucrurile și evenimentele de care are parte un individ sunt determinate de propria natură și de cea mai profundă exigență proprie. Drept urmare, abordarea corectă a oricărei probleme e indicată de legile (*dharma*) castei din care faci parte și de stadiul vital specific (*ashrama*) adecvat vârstei. Așadar, orice acțiune (faptă) nu este nici pe departe produsul propriului arbitru ci, dimpotrivă, apartenenței (împotriva voinței proprii) la o familie, profesie, grup sau confesiune³². Pe de altă parte, potrivit doctrinei hinduiste, fiecare om se naște într-un mediu pe care îl merită și căruia îi corespunde ca efect al existenței sale anterioare. O concluzie interesantă, specificată în literatura de specialitate³³, este că, în măsura în care religia hindusă se identifică cu „legea” și se distinge de spirit, ea presupune evident o supunere oarbă; un om este considerat hindus în funcție de comportamentul său bun și nu în conformitate cu ceea ce el crede sau face, adică în strânsă legătură cu „îndemânarea” de a acționa conform legii.

Încă de la venirea lor în India, arienii i-au discriminat pe băștinași, această acțiune conturându-se treptat într-un sistem social numit *sistem de castă*, care prevede împărțirea membrilor societății hinduse, fiecare după originea sa. Castele tradiționale sunt patru la număr: casta *brahmanilor* (preoți³⁴ dar și oameni de cultură, profesori universitari, învățători, ziariști, oameni politici etc.)³⁵, casta *kșatriya* (casta „războinicilor”, căpeteniilor de armată³⁶, domnitorilor, regilor³⁷)³⁸, casta *vaisya* (negustorii, țărani, agricultorii, crescătorii de vite)³⁹, casta *sudra* (servitorii, toți cei din sfera serviciilor, mai ales meșteșugarii, fierarii, croitorii, pescarii etc.), la care se adaugă o a cincea grupare, *panchamas* sau *paria*, cei situați în afara sistemului castelor, denumiți „fără castă”, „cei excluși” (măturătorii de străzi, sclavii, persoane care îndeplinesc, practic, cele mai umile servicii în cadrul societății)⁴⁰.

Cultul poate fi particular, săvârșit acasă (de către brahmani, ca mijloc de îndeplinire a celor cinci îndatoriri de castă: de a aduce jertfe zeilor, înțelepților care au auzit Vedele⁴¹,

³¹ Cf. N. Achimescu, *India...*, p. 119.

³² H. Zimmer, *Filozofii Indiei*, pp. 109-110.

³³ Vezi N. Achimescu, *India...*, p. 121.

³⁴ Însă nu toți brahmanii sunt preoți și nu toți preoții sunt brahmani (cf. Ch. Malamoud, *Le Grand Atlas des Religions*, Encyclopaedia Universalis, Paris, 1988, p. 252).

³⁵ Prin învățăturile și sfaturile lor, brahmanii sunt responsabili pentru ordinea socială (*dharma*) pe care au elaborat-o în Tradiție, societatea ideală brahmanică fiind o concepție impusă de brahmani. Ei sunt numiți „cei născuți de două ori”, a doua naștere fiind considerată actul de inițiere în știința *Vedelor*, când fiecare brahman primește șnurul sacru (*upanayana*), semnul distinctiv al apartenenței la casta brahmanilor. Cei mai cinstiți dintre brahmani sunt *guru*, adică învățători spirituali, învățători sau maeștri, rolul lor fiind acela de a învăța doctrinele și practicile hinduse. Unii sunt considerați „sfinți”: *sadhu*, *sannyasi* și *yogi*; deosebirea dintre aceștia sunt reduse: *yogi* sunt cei care practică *yoga*, sperând să ajungă la stadiul de *sadhu* sau *sannyasi*, adică la un înalt nivel de sfințenie și puritate spirituală (ce presupune eliberarea de transmigrare) (cf. N. Achimescu, *India...*, p. 125).

³⁶ *Maharadjahii*.

³⁷ *Radjahi*.

³⁸ Mai greu identificabili astăzi, datorită faptului că printre persoanele care au dobândit putere politică sau militară se numără și oameni de obârșie inferioară care au devenit *radjahi* sau *maharadjahi*, în condițiile în care regiunea în care locuiau le-a oferit o putere politică comparabilă cu cea a unui rege sau împărat.

³⁹ Aceste prime trei caste sunt socotite „nobile” sau „pure” (*arya*), având acces liber în temple, considerându-se că prezența lor nu întinează. Totuși, deși nașterea (*jati*) asigură, în principiu, statutul de *brahman*, *kșatriya* sau *vaisya*, ea este insuficientă pentru a asigura menținerea acestui statut (N. Achimescu, *India...*, p. 125).

⁴⁰ un membru al unei caste superioare (un Brahman, de exemplu) nu are voie nici măcar să atingă un astfel de *paria*, considerat impur.

⁴¹ *Rshi*.

strămoșilor, animalelor și oaspeților), sau în temple, acestea fiind de cele mai multe ori înconjurate de pereți masivi, care includ o curte, unde se află și un bazin cu apă, în partea centrală a templului aflându-se o cameră specială unde este amplasată statuia zeițăii respective (venerată de credincioși și scoasă afară de preoți în timpul ceremoniilor zilnice)⁴².

3. Concepția hindusă despre desăvârșire (*moksa*) și învățătura creștină despre îndumnezeire (*theosis*)

Atât viața materială cât și cea spirituală sunt dominate în hinduism de două legi fundamentale: legea *karmei* (legea faptei) și *samsara* (transmigrația). Întreaga gândire hindusă admite într-un fel sau altul existența sufletului. Acestea (sufletele) sunt privite ca spirite pure care s-au îndepărtat de starea lor de curățenie originară și de divinitate, devenind înrobite în existența materială. Înrobirea aceasta se datorează unui „păcat originar” datorat întinării cu materie. Conform legii *karmei*, sufletele trebuie să treacă dintr-un corp într-altul, dintr-o formă de viață în alta, fără a putea însă să se elibereze de existența individuală împovăraătoare și de veșnica lor rătăcire. Eliberarea din această rătăcire (*samsara*) este totuși posibilă, întinzându-se în mod treptat, pe o perioadă îndelungată⁴³. Desăvârșirea omului în hinduism este astfel, o necesitate: omul trebuie să scape din lanțul transmigrărilor dependente de legea karmică, deoarece întrupările pot fi infinite ca moduri și timp, creându-se deci premisele ca și suferința să fie infinită. Pentru a scăpa de infinitul inexorabil al transmigrăției, omul trebuie să își decanteze existența ca suflet individual (*atman*) în *Brahman*, adică în Infinitul (Absolutul) care îl scutește de obligația reîncarnării (*samsara*)⁴⁴. În gândirea hindusă există trei căi de eliberare, în funcție de conjunctură, accentul putând cădea pe oricare dintre ele, alternativ⁴⁵: *karma-marga* (calea faptelor), adică purificarea prin săvârșirea de fapte bune, *jnana-marga* (calea cunoașterii), prin care se încearcă cunoașterea adevăratei identități, și *bhakti-marga* (calea iubirii), adică calea prin devoțiune iubitoare față de o anumită zeitate, al cărei scop este unificarea ființială cu divinitatea.

Relația dintre *moksa* și *theosis* evidențiază diferite confruntări de opinie, pornind de la existența unor similitudini evidente între cele două stări, până la postularea unor deosebiri flagrante de doctrină și practică religioasă. Astfel, se cuvine să precizăm că mântuirea este propusă ca scop atât de hinduism cât și de creștinism, iar căile pentru obținerea acesteia sunt oarecum comune: fapte, activitate intelectuală (cognitivă) sau manifestare afectivă⁴⁶. Dificultățile majore apar odată cu corelarea problemei cunoașterii (de altfel cu efecte benefice în ambele sisteme doctrinare) cu noțiunea de persoană. În hinduism, omul nu poate să se cunoască decât pe sine chiar și în stadiul suprem de cunoaștere. Ceea ce se considera cunoaștere în treptele pe care le presupune acest proces, se dovedește a fi o falsă cunoaștere, deoarece, atunci când obiectul de cunoscut este fals⁴⁷ și cunoașterea ca acțiune devine non-cunoaștere, deci iluzie. În creștinism conceptul de persoană apare diversificat, cunoașterea nefiind doar progresivă (creștinul se cunoaște pe sine, pe semenii și pe Dumnezeu) ci și reală, pentru că există atât subiect cunoscător cât și obiect de cunoscut; prin cunoaștere apare sentimentul de comuniune, iubirea neputând

⁴² Marile temple sunt adevărate centre de pelerinaj, spre care gravitează sute de mii și chiar milioane de credincioși.

⁴³ Cf. Al. Stan, R. Rus, *Istoria religiilor...*, p. 230.

⁴⁴ Titi Dincă (*Moksa și Theosis – concepția hindusă despre desăvârșire și învățătura creștină despre îndumnezeire*, în *Studii Teologice*, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, seria a II-a, anul XLIII, nr. 4, iulie-august, București, 1991, p. 111) evidențiază că aveam de-a face cu o *coincidentia oppositorum*, fiindcă, pe de o parte, tot ceea ce există, există în *Brahman*, deci și materia (*prakriti*), și, ca atare, viața de perpetuă transmigrare există tot în *Brahman*; pe de altă parte, ignoranța (*avidya*) îl leagă pe om de procesele empirice ale existenței și îl abate de la scopul său transcendental. Același autor opinează că „înlăturarea ignoranței prin cunoaștere (*jnana*) conduce la evidența că întreg universul empiric este fals și că omul are contact permanent cu o iluzie (*maya*). Deci omul are de ales între un infinit transcendental (viața în *Brahman*) și un infinit empiric (eterna revenire ca ciclu existențial).

⁴⁵ Deși aceste căi nu se exclud una pe cealaltă, „idealul soteriologic rămâne cel gnostic” (F. Lamotte, *Notes sur Bhagavadgita*, Paris, 1929, pp. 80-83, apud Titi Dincă, *Moksa și Theosis...*, p. 112).

⁴⁶ Bineînțeles, ținând cont de semnificația proprie fiecărui sistem doctrinar (cf. T. Dincă, *Moksa și Theosis...*, p. 118).

⁴⁷ Până nu se cunoaște identitatea *atman-Brahman*, nu e nimic real.

apărea decât în comuniune de persoane (după modelul iubirii depline din sânul Sfintei Treimi). Dacă în hinduism se pune problema unei depersonalizări, credinciosul hindus căutând o integrare și o contopire într-un tot impersonal și abstract⁴⁸, în creștinism apare o personalizare continuă, o valoare veșnică a persoanei (esența acesteia fiind total deosebită de Absolut). În ceea ce privește problema faptelor, în creștinism valoarea acestora decurge din evaluarea categoriilor morale de bine și rău, categorii străine, într-o oarecare măsură, doctrinei soteriologice hinduse. Temeiurile revelatoare ale eficienței faptei creștine reprezintă argumente în sprijinul faptei pentru mântuire⁴⁹.

În ceea ce privește problema iubirii Titi Dincă⁵⁰ ridică problema dacă iubirea este sau nu faptă în hinduism. Fără a avea pretenția unei opinii definitive, acesta opinează că: „iubirea hindusă este acțiune în sensul că ea se poate concretiza în iubirea celui iubit față de cel care iubește. Astfel, acțiunea determină o altă acțiune și se riscă un cerc vicios de acțiuni pentru că acțiunea care ar trebui să fie dezinteresată (conform Gitei) devine, prin cunoașterea dinainte a efectului ei, o acțiune interesată și ea nu poate fi o jertfă, deoarece nu poate fi făcută ca și cum nu ai face nimic pentru că ești conștient că faci ceva cu efecte reale cunoscând produsul necesar al faptei tale”.

4. Concluzii

Putem afirma, fără teama de a greși, că *legătura de iubire dintre hindus și divinitate este mai mult o descărcare sentimentală și, datorită faptului că nu are ca și subiect o persoană, riscă să alunece pe panta iluziei*. Dacă în hinduism, procesul soteriologic „progresează” pe un rambleu iluzoriu, din iluzie în iluzie, ajungându-se la o realitate ultimă, care nu este iluzie, în creștinism realitatea imanentă progresează spre transcendent păstrându-și permanent caracterul de realitate; dacă în hinduism participă la starea de *moksa* doar sufletul, în creștinism se îndumnezeiesc atât sufletul cât și trupul, în condițiile desăvârșirii ontologice și valorice a persoanei⁵¹.

În concluzie precizăm încă o dată că eliberarea hindusă nu înseamnă îndumnezeire creștină, existența în Absolutul hindus neavând nimic de-a face cu viața de fericire și continuă cunoaștere creștină alături de și în Dumnezeu. Totodată, dimensiunea credinței care-l integrează pe credinciosul creștin în relația divino-umană (pe care o realizează) este ignorată în hinduism prin imposibilitatea realizării mentale a conceptului de comuniune (implicit *iubire*) între realitatea imanentă și cea transcendentă.

BIBLIOGRAPHY

1. Achimescu, Nicolae, *India. Religie și filosofie*, Ed. Tehnopress, Iași, 2005.
2. Culianu, Ioan-Petru, Eliade, Mircea, *Dicționar al religiilor*, Ed. Humanitas, București, 1993.
3. Delumeau, Jean (editor), *Religiile lumii*, trad. Bogdan Budeș, Ed. Humanitas, București, 1996.
4. Dincă, Titi, *Moksa și Theosis – concepția hindusă despre desăvârșire și învățătura creștină despre îndumnezeire*, în *Studii Teologice*, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, seria a II-a, anul XLIII, nr. 4, iulie-august, București, 1991, pp. 108-119.
5. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I-III, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981-1988.

⁴⁸ Conceptual hindus de integrare nu implică în mod necesar pe cel de comuniune, care nu poate avea loc decât între persoane.

⁴⁹ Cf. T. Dincă, *Moksa și Theosis...*, p. 119.

⁵⁰ *Moksa și Theosis...*, p. 119.

⁵¹ Cf. T. Dincă, *Moksa și Theosis...*, p. 119.

6. Farasiotis, Dionysios, *Marii inițiați ai Indiei și părintele Paisie*, trad. din lb. greacă de Ierom. Evloghie Munteanu, Ed. Cartea Ortodoxă, Ed. Egumenița, Galați, 2005.
7. Farndon, John, *India. Ascensiunea unei noi superputeri mondiale*, traducere și adaptare de Alexandru Suter, Ed. „Litera Internațional”, București, 2008.
8. Gaudin, Philippe (coord.), *Marile religii*, Ed. Orizonturi, Ed. Lider, București, 1995.
9. Jones, Lindsay (Editor In Chief), *Encyclopedia of religion*, second edition, MacMillan Reference USA An Imprint of Thomson Gale, 2005.
10. Jurcan, Emil, *Lumea religioasă veche. Mesaje antice despre revelația pierdută*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
11. Jurcan, Emil, *Maestrul oriental și duhovnicul creștin*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2002.
12. Maharaj, Rabi R., Hunt, Dave, *Moartea unui guru. O extraordinară istorisire a unui om care a căutat adevărul*, Ed. Lumina Lumii, 1994.
13. Malamoud, Charles, *Le Grand Atlas des Religions*, Encyclopaedia Universalis, Paris, 1988.
14. Remus, Rus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, în *Glasul Bisericii*, anul XXXVI, nr.7-8, București, 1978.
15. Stan, Alexandru, Rus, Remus, *Istoria religiilor. Manual pentru seminariile teologice*, Ed. IBMBOR, București, 1991.
16. Valea, Ernest, *Creștinismul și spiritualitatea indiană*, Ed. Ariel, Timișoara, 1996.
17. Vasilescu, Emilian, *Istoria credințelor și a ideilor religioase*, Ed. IBMBOR, București, 1982.
18. Zimmer, Heinrich, *Filozofiele Indiei*, traducere din engleză de Sorin Mărculescu, Ed. Humanitas, București, 1997.